

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

УДК 378.4.096(477.411)КНУ:[069.5:39(=161.2)]
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.38.23>

Оксана ОВЕРЧУК, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-8228-6043
e-mail: o.overchuk@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Володимир ЩИБРЯ, канд. іст. наук
ORCID ID: 0000-0003-0918-7724
e-mail: volodshch@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ "СВІТЛИЦЯ" – НОВИЙ ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В ШЕВЧЕНКОВОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Увагу приділено створенню в Навчально-науковому інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Навчально-наукової лабораторії народної творчості "Світлиця" як нової платформи для збереження, популяризації та наукового вивчення нематеріальної культурної спадщини України. Цей осередок у співпраці з кафедрою фольклористики та Центром фольклору та етнографії має стати платформою для проведення фахових семінарів, майстер-класів, лекцій, експозицій, презентацій польових етнографічних матеріалів, зустрічей із носіями традицій, а також практичних занять зі студентами університету. У статті презентовано історію створення лабораторії народної творчості "Світлиця", проаналізовано зміст етнографічної колекції, подарованої Університету, структуру експозиції, а також практичне значення зібраних артефактів у підготовці фахівців-фольклористів та етнокультурологів. Особливу увагу приділено музейній збірці традиційних жіночих строїв з різних етнографічних регіонів України, колекції предметів традиційного побуту та сучасної аматорської творчості, матеріальним свідченням побутування народнописенної традиції – аудіо- та відеофондам телепроєкту "Фольк-music", наголошено на важливості фахової експертизи, цифрового збереження фольклорного спадку. Проаналізовано дидактичний потенціал зібраних артефактів у контексті викладання фахових навчальних дисциплін освітніх програм, пов'язаних із вивченням матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.

Автори наголошують на інтеграційному потенціалі академічної та прикладної фольклористики у сфері освіти, науки та культурної дипломатії особливо в період російсько-української війни та на ролі співпраці університетської спільноти з носіями традиційної культури, меценатами та ентузіастами у справі збереження національної ідентичності в умовах сучасних гуманітарних викликів.

Ключові слова: навчально-наукова лабораторія народної творчості "Світлиця", фольклористика, народна культура, артефакти, традиційний стрій.

Вступ

Фольклористична школа в Київському університеті має славетну історію, адже її підвалини були закладені ще першим ректором Університету святого Володимира – Михайлом Максимовичем.

Шлях до створення Центру фольклору та етнографії (ЦФЕ), кафедри і спеціальності був непростим, багато в чому полемічним, оскільки питома вага накопиченого наукового досвіду та усвідомлення нагальної потреби виокремлення фольклористики як окремої галузі гуманітарних знань у межах філологічної освіти набуло свого практичного вияву на другому році відновлення незалежності нашої держави – 1992 року. Кафедра історії української літератури стала плекальною досвідчених, шанованих у науковому світі професорів та доцентів, які заклали перші цеглини фахової підготовки фольклористів у Шевченковому університеті. Саме історики літератури як ніхто розуміли феноменологію колективної творчості як вияву національного духу, народної філософії та світогляду. Понад 30 років кафедра повертає із забуття імена сподвижників вітчизняної науки про народну творчість, науково осмислює теорію фольклору, жанрологію та поезику, здійснює компаративні студії народного слова українців та інших народів, займається польовими дослідженнями сучасного фольклорного репертуару в Україні й готує висококваліфікованих фахівців для освітніх, наукових та культурницьких закладів держави.

Науково-мистецькі акції, ініційовані та проведені студентами і викладачами кафедри фольклористики, покликані не лише розвивати наукові, навчальні та практичні навички майбутнього фахівця-фольклориста, а й популяризувати українську традиційну культурну спадщину, розпалювати і в молодих, і в зрілих серцях вогник любові до предківщини, до батьківського слова та до рідної землі.

З часу заснування кафедри в ракурсі завдань фольклористичної школи працює створений Лідією Дунаєвською Центр фольклору та етнографії. Його завдання, як і завдання кафедри фольклористики, зумовлені прагненням до відродження та збереження незліченних скарбів національної культури в незалежній Україні, а також такими практичними завданнями, як підвищення якості підготовки фахівців із фольклористики для науково-освітньої роботи в навчальних закладах України всіх рівнів акредитації, популяризація традиційних цінностей у середовищі української молоді, у тому числі через мережу "Інтернет". Діяльність Центру зосереджено на проведенні експедиційної та дослідницької роботи (розшифрування, каталогізація і систематизація фольклорних матеріалів з різних етнографічних регіонів України).

Результати

Реалії російсько-української війни та гуманітарні виклики сьогодення актуалізували перед фольклористами та етнографами Шевченкового університету завдання реконструкції та оцифрування традиційних культурних практик обрядового фольклору й народнописенного

виконавства. Відповіддю на ці події часу стало заснування в Навчально-науковому інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Навчально-наукової лабораторії народної творчості "Світлиця". Передумовами її постанови стало прагнення Народної артистки України, музичного керівника та ведучої авторського проєкту "Фольк-music" Оксани Пекун зберегти музейну збірку, аудіо- та відеоархів з випусками телепрограм (близько 500 дисків), які більше десяти років виходили в ефір Українського телебачення. Ця пісенна спадщина є безцінним свідченням побутування народнопісенної традиції різних етнографічних регіонів України початку ХХІ ст. Аудіоматеріал з окупованих нині українських земель має особливу наукову вартість. Оксана Пекун цілком відповідально виявила бажання передати в дар фонди телепередачі Шевченковому університету. Її ідея полягала не лише в надійному зберіганні спадку, а й у наданні можливості ученим-фольклористам та юним дослідникам народної культури здійснювати наукові студії, реконструювати та популяризувати зразки нематеріальної культурної спадщини нашої Батьківщини. Це прагнення підтримали ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Володимир Бугров та директор ННІФ Григорій Семенюк. Завідувачка кафедри фольклористики Олесь Наумовська та координатор роботи Центру фольклору та етнографії Володимир Щибря сприяли організації роботи лабораторії. Очільницею нового навчально-наукового підрозділу стала кандидат філологічних наук, доцент кафедри фольклористики Оксана Оверчук. Отже, фольклористичний освітній простір отримав не лише ще одну локацію (ННЛНТ "Світлиця", 127 ауд.), а й близько 500 артефактів – зразків матеріальної народної культури. Співробітниками лабораторії проведено інвентаризацію, розпочато систематизацію предметів за групами та їх науковий опис, створення електронного каталогу.

Характерною особливістю інтер'єру лабораторії стала концепція дуального поділу експонатів на традиційні та зразки, що презентують сучасну аматорську творчість. Такий принцип предметної стратифікації сприяє якісному засвоєнню інформації з навчальних дисциплін "Матеріальна культура України", "Народне українське декоративно-ужиткове мистецтво", "Народне образотворче мистецтво", "Постфольклор", "Семіотика народної культури", "Традиційні культурні практики", "Музейна комунікація", "Теорія і практика експозиційної діяльності", "Національний стрій" та інші.

З нагоди урочистого відкриття ННЛНТ "Світлиця" учасниками фольклорного гурту "Рогізнянка", мешканцями села Рогізна Кам'янець-Подільського району Хмельницької області був подарований домотканий килим, що є зразком традиційного килимарства середини ХХ ст., яке було поширене в Південно-Західному регіоні України. Основою виробу є фабричні бавовняні чорні нитки, піткання – домопрядені вовняні різнокольорові нитки домашнього фарбування.

Надзвичайно цінною є колекція з 20-ти традиційних жіночих строїв із п'яти етнографічних регіонів України. Це чотири одягових комплекси кінця ХІХ – початку ХХ ст. із Середньої Наддніпряни (із Драбівської ТГ Золотоніського р-ну Черкаської обл.; с. Богодухівка Чернобаївської ТГ Золотоніського р-ну Черкаської обл.; з Канівської ТГ Черкаського р-ну Черкаської обл. та с. Зазим'я Зазимської ТГ Броварського р-ну Київської обл.); чотири традиційних жіночих строїв ХІХ–ХХ ст. Поділля (із с. Токарівка Северинівської ТГ Жмеринського р-ну Вінницької обл.; із с. Наддністрянське Мурованопулицької ТГ Могилів-

Подільського р-ну Вінницької обл.; с. Зелені Курилівці Новоушицької ТГ Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; Мельнице-Подільської ТГ Чортківського р-ну Тернопільської обл.); два жіночих традиційних костюми з Опілля (с. Лавриків Добросинсько-Магерівської ТГ Львівського р-ну Львівської обл.); один одяговий комплекс з Покуття (с. Торговиця Городенківської ТГ Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.). Експонування цих раритетів у спеціальних вітринних є і наочним матеріалом відповідних навчальних дисциплін ОП "Національний стрій", "Національний традиційний стрій", і унікальною музейною експозицією й окрасою ННІФ. До кожного строю подано фаховий опис кандидата історичних наук Володимира Щибрі, отримати який можна завдяки QR-кодам.

На особливу увагу заслуговує жіночий народний стрій кінця ХІХ – початку ХХ ст. із с. Торговиця Городенківської ТГ Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. (Покуття): складається з вишитої сорочки, пошитої з домотканого бавовняного полотна. Рукави – уставкового крою, пришиті до піткання полотна. Вишита хрестиком, ретязю, змережувальним швом, штапівкою, вишивкою по брижах, стебловим та обметувальним швом, швом "козлик" вовняними та бавовняними фабричними нитками рослинно-геометричним орнаментом. Сорочка пошита вручну, вишивкою оздоблені "вуставки" (плечові частини), комір, манжети та пазуха. Поясним одягом є "фота" (обгортка) та запаска, виткані на верстаті з домопрядених вовняних, що фіксуються тканню з фабричних вовняних та бавовняних ниток "окрійкою". Головним убором є фабрична хустка з шовковими пасами та тороками.

Варто зазначити, що одним із найархаїчніших одягових комплексів у колекції є також жіночий стрій кінця ХІХ – початку ХХ ст. із сіл Кричильськ, Велике Вербче та Сварині Сарненської ТГ Сарненського р-ну Рівненської обл. (Полісся): складається з вишитої сорочки, пошитої вручну з домотканого лляного полотна. Рукави – уставкового крою, пришиті до піткання полотна. Вишивка – хрестиком бавовняними фабричними нитками. Орнамент геометричний, рослинно-геометричний. Поясним одягом є "літник" – спідниця, пошита вручну з чотирьох пілок домотканої вовняної тканини червоного, жовтого, синього, зеленого та білого кольорів, по низу оздоблений вовняним шнурком. Додатковим поясним одягом є фартух, пошитий вручну з двох горизонтальних пілок (полотнищ) лляного домотканого полотна. Вишитий хрестиком фабричними бавовняними нитками. Орнамент – рослинно-геометричний. Поясом є домоткана крайка, виготовлена на верстаті з домопрядених вовняних ниток. Нагрудний безрукавний одяг представлений "камільською / нагрудником", пошитою на машинці з фабричної бавовняної тканини чорного кольору, аплікованою фабричною тканиною червоного, синього, жовтого та зеленого кольорів, гудзиками та оздобленою машинними вистрочками. Гудзики фабричні. Головним убором є вишита хустка, пошита вручну з двох пілок (полотнищ) домотканого лляного полотна, вишита фабричними бавовняними нитками рослинним орнаментом у техніці хрестик.

В експозиції ННЛНТ "Світлиця" представлені ткані та вишиті рушники та картини, верети, скатертини, доріжки та налавники, килим та інші зразки ужиткового традиційного текстилю кінця ХІХ – середини ХХ ст. Особливий інтерес становлять ткані рушники із с. Жабки Миргородського (до 2020 р. Лохвицького) району Полтавської області, оздоблені рослинним орнаментом у техніці закладного ткання, що найдовше побутувала у цьому населеному пункті. Ці

зразки були передані до збірки лабораторії Куркіною Аллою Миколаївною (1951 р. н., м. Лохвиця).

Фонди ННЛНТ "Світлиця" поповнюються новими надходженнями. Небайдужі до справи збереження народної культури співробітники та студенти ННІФ діляться сімейними реліквіями. Так, Борейчука Андрій Петрович передав у "Світлицю" тканий крелевецький рушник початку ХХ ст. У 2018 р. крелевецьке перебірне ткацтво включене до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України.

Особливо цінними надходженнями до збірки лабораторії стали передані Центром фольклору та етнографії артефакти, виявлені під час літньої експедиції співробітників Центру на Лохвиччину в 2024р. Серед них – чотири давні ткані рушники, три вишитих сорочки, дві керсетки, одна спідниця, дві крайки, очіпок, шовкові стрічки, скляне намисто, які репрезентують одягову культуру українців кінця ХІХ – початку ХХ ст., особливості ткацтва, декорування на теренах Полтавщини. Мистецькою цінністю та довершеністю характеризується жіноча сорочка кінця ХІХ – початку ХХ ст. із с. Васильки, подарована мешканкою м. Лохвиця Костюк Таїсією Іванівною (1946 р. н.). Варто зазначити, що сорочка додільна, пошита з трьох пілок тонкого домотканого конопляного полотна, рукав уставкового типу, пришитий до підкання, комір та манжети оформлені у вигляді вузької обшивки, що є характерними рисами натільного жіночого одягу Полтавщини. Уставки, рукави та поділ сорочки оздоблені домопряденими конопляними нитками білого кольору, різними техніками вишивки: прямою гладдю, мережкою, "курчячим бродом", штапівкою та прутиком, орнамент – геометричний та рослинно-геометричний. Досить рідкісні елементи жіночого вбрання було отримано у фонди Лабораторії від мешканців с. Мехедівка, що на Лохвиччині. Серед таких – очіпок початку ХХ ст., який був обов'язковим головним убором заміжньої жінки багатьох етнографічних регіонів України, виготовлений із тонкої фабричної вовняної тканини, оздоблений чорним оксамитом та аплікований шовковою стрічкою рожевого кольору. Ще одним артефактом, який заслуговує на увагу, є крайка з того ж села, виготовлена на ткацькому верстаті з домопрядених вовняних ниток, виконана в техніці перебірного ткання.

У "Світлиці" також представлені інші види народних художніх промислів та ремесел. Зокрема, серед виробів з дерева цінним експонатом є колиска кінця ХІХ ст., передана передачі "Фольк-music" жителькою с. Сасинівка Пирятинського р-ну Полтавської обл., яких станом на ХХІ ст. збереглося вкрай мало. Серед типових ужиткових дерев'яних предметів можемо назвати ночви, рубель для прасування, коромисло, прядку, гребінь та днище, гребінь, бочку, лави. Колекцію Лабораторії збагатили ужиткові та декоративні вироби, плетені з лози, кори, соснових голок, соломи. Традиційне гончарство представлене глечиками, тиквами, макітрами, баньками, горнятками та мисками середини ХХ ст. із різних етнографічних регіонів (Середня Наддніпрянщина, Поділля, Полісся, Буковина). Народне малярство представлене декількома роботами в стилі народного наїву, самчиківського та петриківського розпису. Експозицію доповнюють писанки, витинанки, традиційні дитячі іграшки тощо.

Сучасну народну творчість у "Світлиці" представляють вироби з текстилю (понад 200 вишитих сучасних рушників), дерева, глини, солоного тіста, соломи, бурштину, акрилу, паперу, пластику, скла. Експонуються також зразки сценічного вбрання радянської епохи. Ця частина збірки заслуговує на окреме дослідження.

Завдяки налагодженню контактів з іншими культурницькими, освітніми, музейними та мистецькими закладами України, профільними фахівцями з народної культури та фольклору, носіями локальної традиції вирішується наріжне завдання ННЛНТ "Світлиця" – здійснення фахової експертизи фольклорних матеріалів та предметів матеріальної культури. У співпраці з ЦФЕ розпочато перепис аудіоматеріалів матеріалів лабораторії на цифрові носії задля їх збереження, копіювання з оригіналів фонозаписів для розшифрування народнописаного матеріалу.

Лабораторія є відкритою для здобувачів усіх освітніх програм ННІФ. На базі підрозділу можуть проводитися навчальні, навчально-виробничі та виробничі практики студентів КНУ імені Тараса Шевченка.

Важливим напрямом діяльності лабораторії є зустрічі з народними майстрами України та проведення майстер-класів із традиційних художніх промислів та ремесел; лекторії, присвячені актуальним проблемам фольклористики та етнології, від відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників народної творчості.

Із жовтня 2024 року у "Світлиці" відбулося більше десяти майстер-класів (писанкарство, соломолетіння, петриківський розпис, ткацтво, розпис різдвяних пряників, розпис на склі, вишивка, вибійка), цикл лекцій від знаної фольклористки Олени Чебанюк; лекція "Обухівський шитий рушник" Ольги Стахів та Ольги Матвійчук; зустріч з виконавцем традиційної музики, учасником гурту "Хоря козацька", мультиінструменталістом, лауреатом Шевченківської премії Максимом Бережноком, презентація проєкту "Музична спадщина Буджака", автором якого є студент біологічного факультету КНУ імені Тараса Шевченка Артем Целіков.

У рамках договору про співробітництво між КНУ та "Фольк-music" Оксани Пекун заплановано проведення культурно-освітніх і мистецьких заходів, зйомок, інтерв'ю та зустрічей з народними колективами із різних етнорегіонів України. Така взаємодія сприятиме фаховій підготовці здобувачів ОП кафедри фольклористики, отримання фахових компетентностей та комунікативних навичок роботи з респондентом.

Дискусія і висновки

Відкриття Навчально-наукової лабораторії народної творчості "Світлиця" в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка стало знаковою подією в розвитку академічної фольклористики, етнології в Україні. Її створення стало відповіддю на сучасні гуманітарні виклики, спричинені війною та загрозами втрати національної ідентичності, а також глибоким осмисленням необхідності збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини українського народу в новому форматі.

Розташована у стінах Шевченкового університету, лабораторія стала майданчиком, що поєднує наукове, освітнє, мистецьке та громадське середовища. Її функціонування має вагомий значення для розширення можливостей фахової підготовки студентів-фольклористів і культурологів, формування в них практичних навичок музейної, експозиційної, експертної та архівної роботи, розвитку міждисциплінарних компетентностей. Зібрана колекція артефактів – як традиційних, так і сучасних – уможливує ефективне вивчення різних аспектів народної культури на базі автентичних зразків, що особливо актуально в контексті гуманітарної освіти нового покоління. Особливу наукову та культурну цінність становить дарунок Оксани Пекун – колекція матеріальних та аудіовізуальних свідчень з телепроєкту "Фольк-music", що не

лише увиразнює мозаїчність регіональних традицій України, а й фіксує живу народну пісенну традицію, включаючи зразки з тимчасово окупованих територій. Це створює унікальну наукову базу для вивчення сучасного стану та трансформацій нематеріальної культурної спадщини. Окрім безпосередніх освітніх функцій, діяльність лабораторії "Світлиця" має потужний потенціал у сфері культурної дипломатії. Завдяки можливості організувати публічні лекції, майстер-класи, виставки та інтерактивні події, вона сприяє налагодженню діалогу між науковцями, митцями, студентами та представниками громади, зокрема носіями традицій. Такий формат взаємодії забезпечує не лише актуалізацію, а й сталий розвиток нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізованого світу.

Отже, ННЛНТ "Світлиця" постає як важливий компонент науково-освітнього ландшафту сучасної України, уособлюючи собою не лише спадкоємність традицій Київської фольклористичної школи, а й відкриваючи нові

горизонти для міждисциплінарних досліджень, цифрової гуманітаристики, музейної практики та інтеграції народної культури в національні та міжнародні освітньо-культурні процеси. Подальший розвиток лабораторії, її наукового архіву, експозиційної бази та залучення молодих дослідників до реалізації ініціатив у сфері збереження культурної спадщини мають стати пріоритетом не лише університетської, а й загальнонаціональної культурної політики.

Внесок авторів: Оксана Оверчук – концептуалізація, методологія; Володимир Щибря – формальний аналіз; Оксана Оверчук – валідація даних, написання (оригінальна чернетка); Володимир Щибря – написання (перегляд і редагування).

Джерела фінансування. Фінансування забезпечено Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Отримано редакцією журналу / Received: 25.01.25
Схвалено до друку / Accepted: 30.09.25

Oksana OVERCHUK, PhD (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-8228-6043
e-mail: o.overchuk@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Volodymyr SHCHYBRIA, PhD (Hist.)
ORCID ID: 0000-0003-0918-7724
e-mail: volodshch@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

EDUCATIONAL AND RESEARCH LABORATORY OF FOLK ART "SVITLYTSIA" – A NEW CENTER FOR PRESERVATION AND REPRESENTATION OF UKRAINE'S INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE AT SHEVCHENKO UNIVERSITY

The article focuses on the establishment of the Educational and Research Laboratory of Folk Art "Svitlytsia" at the Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv as a new platform for the preservation, promotion, and academic study of Ukraine's intangible cultural heritage. In collaboration with the Department of Folklore Studies and the Center for Folklore and Ethnography, this unit aims to serve as space for holding professional seminars, workshops, lectures, exhibitions, presentations of field ethnographic materials, meetings with tradition bearers, as well as practical training sessions for university students. The article presents the history of the creation of the Laboratory of Folk Art "Svitlytsia", analyzes the content of the ethnographic collection donated to the University, the structure of the exhibition, and the practical significance of the collected artifacts in the training of folklorists and ethnocultural specialists. Special attention is given to the museum collection of traditional women's costumes from various ethnographic regions of Ukraine, a collection of traditional household items and contemporary amateur artworks, and to the material evidence of the living folk song tradition – the audio and video archives of the Folk-music television project. The importance of expert evaluation and the digital preservation of folklore heritage is emphasized. The review also explores the didactic potential of the collected artifacts in the context of teaching professional disciplines within educational programs focused on the study of tangible and intangible cultural heritage.

The authors highlight the integrative potential of academic and applied folklore studies in the spheres of education, science, and cultural diplomacy, especially in the context of the Russian-Ukrainian war, and emphasize the role of collaboration between the university community, tradition bearers, philanthropists, and cultural enthusiasts in preserving national identity amid modern humanitarian challenges.

Keywords: Educational and Research Laboratory of Folk Art "Svitlytsia", folklore studies, folk culture, artifacts, traditional costume.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.